

Politik Kutuplaşma ve İdari Davalar: Avrupa ve Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz

Sacit Hadi Akdede, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0002-7220-9220

E-Posta: shakdede@adu.edu.tr

Öznur Özdamar, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0002-2188-3733

E-Posta: oznur.ozdamar@bakircay.edu.tr

Yusuf Utma, İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

ORCID: 0000-0002-8458-9558

E-Posta: yusuf.utma@bakircay.edu.tr

Özet

Bu çalışma politik kutuplaşmalar ve idari davalar arasında ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu makalede kullanılan politik kutuplaşma endeksi, siyasi partilerin parlamento seçimlerinde aldıkları oya bağlı olarak hesaplanan bir endekstir. Ayrıca, farklı politik kutuplaşma endekslerinin nasıl hesaplandığı da açıklanacaktır. 2008-2019 yıllarını kapsayan, 16 Avrupa ülkesi için yapılan ampirik analizlerde, politik kutuplaşma endeksinin yüksek olduğu ülkelerde idari davalar da yüksek bulunmuştur. Bu durum ille de bir nedenselliği kanıtlamasa da idari davaların politik kutuplaşmalarla bir ilişkisinin olabileceğini ima etmektedir. Çeşitli panel veri teknikleri kullanılarak yapılan analizlerin sonucunda, idari davalarla, kamu harcamaları, kişi başına düşen milli gelir ve politik kutuplaşmalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada, sabit etkiler yöntemi kullanılarak zamanla değişmeyen birim spesifik etkiler kontrol altına alınmış ve daha güvenilir tahminler sunulmuştur. Ayrıca, ekonometrik problemler olan değişen varyans, birim kök problemi ve yatay kesit bağımlılığı konuları da ele alınmıştır. Driscoll-Kraay Sabit Etkiler yöntemi, yatay kesit bağımlılığı, değişen varyans ve otokorelasyon problemleri göz önüne alındığında en iyi tahminleri sunmaktadır. Regresyon sonuçlarına göre, politik kutuplaşma ile idari dava sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir; politik kutuplaşma arttıkça idari dava sayıları da artmaktadır. Bu bulgular, politik kutuplaşmanın toplumsal ve yargısal düzeyde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Bu durumun toplumsal maliyetleri ve sosyal güveni olumsuz yönde etkilediği, dolayısıyla toplumsal refahın artırılması için politik kutuplaşmanın azaltılmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanında idari davalarla hukuka uygunluk, hesap verebilirlik, hükümetin etkinliği gibi çeşitli yönetim kavramları arasında ise istatistiksel bir ilişki bulunmamıştır. Bazı Türkiye illeri için de yatay kesit olarak istatistiksel bir analiz yapılmıştır. Türkiye için yapılan istatistiksel analizlerde de

Avrupa için yapılan analizlerde olduğu gibi idari davalarla politik kutuplaşmalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İdare Mahkemesi olan iller için politik kutuplaşma endeksi hesaplanmıştır. Bu endeksin görece yüksek olduğu illerde, yüz bin kişi başına düşen idari dava sayısının da yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İdari Davalar, Politik Kutuplaşma, Panel Veri Analizi, Avrupa, Türkiye.

Political Polarization and Administrative Court Cases: An Empirical Analysis for Europe

Abstract

This study has been written to investigate whether there is a relationship between political polarization and administrative lawsuits. The political polarization index used in this article is calculated based on the votes received by political parties in parliamentary elections. Additionally, how different political polarization indices are calculated will also be explained. Empirical analyses for 16 European countries, covering the years 2008-2019, have found that countries with a high political polarization index also have high levels of administrative lawsuits. Although this does not necessarily prove causality, it implies that administrative lawsuits may be related to political polarizations. The analyses, conducted using various panel data techniques, have found a statistically significant relationship between administrative lawsuits, public expenditures, per capita national income, and political polarizations. In the study, fixed effects method was used to control for time-invariant unit-specific effects, providing more reliable estimates. Additionally, econometric problems such as heteroskedasticity, unit root, and cross-sectional dependence were addressed. The Driscoll-Kraay Fixed Effects method provides the best estimates considering cross-sectional dependence, heteroskedasticity, and autocorrelation. According to regression results, a statistically significant relationship has been identified between political polarization and the number of administrative lawsuits; as political polarization increases, so does the number of administrative lawsuits. These findings indicate that political polarization has significant effects at both societal and judicial levels. It is emphasized that this situation negatively affects social costs and trust, and therefore, reducing political polarization is important for enhancing societal welfare. Additionally, no statistical relationship was found between administrative lawsuits and various governance concepts such as legality, accountability, and government effectiveness. A cross-sectional statistical analysis has also been conducted for certain provinces in Turkey. The statistical analyses for Turkey, like those for Europe, have found a statistically significant relationship between administrative lawsuits and political polarizations. The political polarization index has been calculated for provinces with Administrative Courts. In provinces where this index is relatively high, the number of administrative lawsuits per hundred thousand people has also been found to be high.

Keywords: Administrative Court Cases, Political Polarization, Panel Data Analysis, Europe, Turkey.

Giriş

Bu çalışma politik kutuplaşmalar ve idari davalar arasında birilişki olup olmadığını incelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Makalenin hemen başında ilgili iki değişkenin, idari davaların ve politik kutuplaşmaların muhtevasını anlamakta yarar vardır. Bu makalede idari davalar, bireyin idare ile olan problemleri sonucu ortaya çıkan davalar olarak anlaşılmıştır. İdare ise başka bireyler tarafından temsil edilir. Sonuçta, bir bireyin idari dava açması için herhangi bir şekilde idare tarafından mağdur edildiğini düşünmesi gerekmektedir. Bireyin hissettiği mağduriyetine neden olan karar ise idareyi temsil eden başka bireyler tarafından alınmıştır. Örneğin, bir genel müdürün görevden alınması, idareyi temsil eden başka bir birey tarafından gerçekleşmektedir. Her idari kararın altında o idareyi temsil eden bir bireyin ya da bireylerin imzası ya da imzaları vardır. Örneğin bir genel müdürlük, yani kâğıt üstündeki varlıklar imza atamaz: Malumun ilamına gerek yoktur. Bu bakımdan idari davalar bireyler tarafından başka bireylerin aldığı kararlara karşı açılmaktadır. Buradaki idare kavramını da açıklığa kavuşturmak gerekir. Buradaki idareden kastımız, devletin herhangi bir kurumudur. Dolayısıyla idari davalar, idare tarafından mağdur edildiğini düşünen bireyin devlet kurumuna karşı açtığı davadır. İdareyi temsil eden bireylerin aldıkları kararlar sonucu ya da attığı imzalar sonucu mağduriyete sebebiyet verilmiş olduğu düşünülerek, bu çalışma ilgili konuyu bireyler arasındaki politik kutuplaşmalar açısından incelemek istemiştir. Yine de bu aşamada, bireyler arasındaki politik kutuplaşma, bireylerin farklı politik düşünceler ya da ideolojiler arasında bölünme ya da yer alma biçimini gösteren bir istatistiksel değişken olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada, açılan idari davalarda böyle bir politik kutuplaşmanın, bireylerin çeşitli politik düşünceler ya da ideolojilere göre bölünmüş olma biçiminin etkisinin var olup olmadığı incelenecektir.

Bireyler arasındaki politik kutuplaşmaların istatistiksel olarak birey bazlı ölçülmesi ise çok kavranabilir olmadığından, politik kutuplaşmalar daha toplulaştırılmış düzeyde ölçülmektedir. Örneğin il düzeyinde politik kutuplaşma, ülke düzeyinde politik kutuplaşma endeksleri gibi endeksler yaratılarak daha genel düzeyde kutuplaşmanın boyutu görülmektedir. İdari davaların açılma nedenleri ve süreleri çeşitli sebeplere bağlı olabilir. Birey bazlı spesifik olarak her bir davanın açılma nedenini ve süresini veren bir istatistik maalesef mevcut değildir. Bununla beraber toplulaştırılmış veriler düzeyinde acaba idari davalar ile politik kutuplaşma arasında bir ilişki ya da örüntü var mı sorusu bu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ilk önce 24 Avrupa ülkesindeki, kişi başına düşen idari dava sayıları ile politik kutuplaşma endeksi arasındaki ilişki yatay kesit verilerle

gerçekleştirilen regresyon analizleri aracılığıyla incelenmiştir. Yatay kesit çalışma için, her bir ülkenin 2015, 2016 ve 2017 yıllarındaki 100 bin kişi başına düşen idari dava sayılarının ortalamaları alınmış, aynı yıllara ait parlamento seçimlerindeki partilerin aldıkları oy oranlarına göre politik kutuplaşma endeksi hesaplanarak iki değişken arasındaki ilişkinin varlığı araştırılmıştır. İdari dava sayıları, hesapladığımız politik kutuplaşma endeksinin yüksek olduğu ülkelerde daha fazla bulunmuştur. Daha sonra 16 Avrupa ülkesinin 2008 ile 2019 yılları arasını kapsayacak bir biçimde yıllık verileri kullanılarak, çeşitli değişkenlerin de etkisini kontrol edecek şekilde panel veri analizi yapılmıştır. Bu regresyonlarda da istatistiksel olarak pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, politik kutuplaşmanın arttığı zamanlarda ya da politik kutuplaşmanın yüksek olduğu ülkelerde idari dava sayıları da artmaktadır. Bu çalışmalara ek olarak, Türkiye'nin 31 vilayetinde 2018 yılına ait 100 bin kişi başına düşen idari dava sayıları ve politik kutuplaşma endeksi hesaplanarak yatay kesit regresyon analizi yapılmıştır. Türkiye'ye ilişkin yapılan analizde il sayısı ve seçilen yıl tamamen ilgili istatistiksel verilerin mevcut olup olmaması ölçütüne göre belirlenmiştir.

Bu çalışmayı yapmamızdaki temel motivasyon, idari davaların içinde önemli bir yer tutan göreve iade davalarındaki artışı gözlemlememiz olmuştur. Basında ve Danıştay kararlarında konuyla ilgili birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin, Hürriyet gazetesinin (2022) haberine göre, Antalya'nın Kaş ilçesinde imam olarak görev yapmakta olan A. M. T. 2018 yılında görevinden ihraç edilmesinin ardından, sırasıyla Antalya 4. İdare Mahkemesi'ne, Danıştay'a, Anayasa Mahkemesi'ne ve son olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur. Başka bir örnekte, Sözcü gazetesinin (2022) haberine göre, Boğaziçi Üniversitesi'nde görevine son verilen öğretim görevlisi C. C., İstanbul Bölge İdare Mahkemesi'nin kararıyla görevine iade edilmiştir. Danıştay kararlarını incelediğimizde de göreve iade davalarıyla ilgili verilmiş birçok karar mevcuttur. Örneğin, 2015/2087 esas, 2015/5155 karar numaralı dosyada, Danıştay 12. Daire Başkanlığı, memuriyetten çıkarılan davacının temyiz talebini haklı bularak İdare Mahkemesinin aksi yönde verdiği kararı iptal etmiştir. 2013/8924 esas, 2015/9392 karar numaralı dosyada ise, Danıştay 5. Daire Başkanlığı, daha önce görev yeri değiştirilen davacının temyiz talebini görüşmüştür. Dosyaya göre, davacı görev yerinin değiştirilmesinin ardından İdare Mahkemesine başvurarak haklı bulunmuştur. Ardından davalı idare, mahkemeye başvurarak davacının emekliliğe sevkine karar vermiştir. Danıştay 5. Daire Başkanlığı, bu kararı haklı bularak kararı onamıştır. 2011/8076 esas, 2012/3105 karar numaralı dosyada ise, Danıştay 2. Daire, görev yeri değiştirilen ilköğretim Okulu Müdürü davacının dosyasını görüşmüştür. Buna göre, görev yeri değiştirilen davacının mahkemeye yaptığı başvuru, İdare Mahkemesi tarafından haklı bulunarak yürütmenin

durdurulmasına karar verilmiştir. Ancak, davalı Hatay Valiliğinin Danıştay'a yaptığı başvuru üzerine, Danıştay 2. Dairesi, temyiz istemini haklı bularak ilk derece mahkemenin verdiği kararı bozmuştur.

Dünyanın farklı ülkelerinden de idari dava örnekleri bulmak çok zor değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nden son dönemlere ilişkin olarak Obama dönemi davalarını örnek göstermek mümkündür. Cumhuriyetçi partinin valilerinin yönettiği eyaletlerin Adalet Bakanları (*Attorney General*) federal devletin birçok politikasını anayasa mahkemesine götürmüştür (Monro, 2012; Weissert, 2013; Fernandez, 2013). Bu idari davaların da kökeninde politik ayrışma, farklılaşma vardır. Bu örnekten de görüldüğü gibi, muhalif eyaletlerin yöneticileri kendi eyalet vatandaşlarının federal politikalar nedeniyle mağdur olduklarını düşündükleri için federal politikaları dava ederek mahkemeye taşımışlardır.

Literatür Özeti

Politik kutuplaşmanın çok yeni bir olgu olmadığı sık sık vurgulanmaktadır. Politik kutuplaşma olduğu nasıl bilinir ya da gözlenir? Bu sorunun cevabı birkaç türlü verilebilir. Ulusal ya da yerel düzeyde seçim sonuçları politik kutuplaşmanın varlığına işaret edebilir. Herhangi bir kamusal seçim sürecinde herhangi bir sorunun varlığı veya çözümü için önerilen yollar konusunda o kamusal seçimde oy kullanmak durumunda olanların ideolojilerine göre gruplanmaları bir politik kutuplaşma örneğidir. Bizim çalışmamızda bu türden bir politik kutuplaşma seçim sonuçları kullanılarak bir endeks halinde ifade edilmiştir. Bu konu makalede ileride ayrıntılı tartışılacaktır. Bizim endeks hesabımıza geçmeden önce politik kutuplaşma teorileri hakkında çok kısa da olsa bilgi vermekte yarar vardır.

Politik kutuplaşma hakkında birkaç teori üretilmiştir. Toplumsal kimlik teorileri; çatışma teorileri (conflict theories); meselenin önemi teorisi (issue salience theory).

Toplumsal kimlik teorilerine göre insanlar kendilerini sosyo-ekonomik, kültürel ya da başka özelliklerine göre bazı gruplara dâhil hissederlerken diğer bazı grupların da dışında hissederler (Tajfel, 1970; Billig ve Tajfel, 1973). Kendilerini bir gruba dâhil hissettikleri zaman, o grubun çeşitli konulardaki kararlarını ve yargılarını da doğru bulurlar. Siyasi görüşlere göre de bazı aidiyetler, liberaller ve muhafazakârlar olmak üzere iki temel kutup oluşturmaktadır. Elbette ki her iki temel başlığın kendi içlerinde de bazı ayrışmalar olabilmektedir. Bazı çalışmalar son dönemde dünyadaki muhafazakârlığın artmasını son birkaç yıldır ortaya çıkan politik kutuplaşmalara bağlamaktadır (Abramowitz ve McCoy, 2019).

Çatışma teorisi, herhangi bir sosyo-ekonomik mesele nedeniyle sayıca güçlü grubun (majority grup) diğer grubu ya da minör grupları dışlaması durumunu ifade eder. Bu teoriye örnek olarak gösterilen bir durum gelir dağılımı bozulunca ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımı bozulduğu zaman, çatışma teorisine göre aşırı sağ partilerin oyları artar çünkü sayıca güçlü olan orta sınıf gelirleri azalan grubu dışlar; eğer gelir dağılımı işsizlik nedeniyle bozulduysa, bu durumda dışlanma etkisi niteliksizler arasında olacaktır (Coffe, Heyndels ve Vermeir, 2007).

Bunun yanında yukarıda anlatılan örnek için “meselenin önemi” teorisi ise, gelir dağılımının bozulmasının aşırı sağ partilerin değil, aşırı sol partilerin oyunu artıracığını öngörmektedir. Bu teoriye göre sol partiler genellikle düşük gelirli olan ya da yoksulların durumunu düzeltmek için politika önerilerinde bulunurlar. Gelir dağılımı düşük gelirli olan aleyhine bozulduğu zaman, bu teori, sol partilerin oyunun artacağını öngörür çünkü düşük gelirler, eğer gelirlerinin azalması onlar için temel mesele olduysa, gelir durumlarının düzeltilmesi için onlar lehine politika üreteceklerine inandıkları sol partilere oy verirler (Coffe, Heyndels ve Vermeir, 2007; Winkler, 2019). Bu örnekten de görüldüğü gibi aynı olgu için çeşitli teoriler farklı öngörülerde bulunmaktadır. Bu öngörülerin hangilerinin yaşanan olguları daha iyi açıkladığı ise ampirik bir meseledir. Her ne kadar ampirik çalışmalar da çeşitli varsayımlara, ampirik modelin seçimindeki farklı uygulamalara ve en nihayetinde verinin elde edilmiş ve istatistiksel analize hazır hale getirilişine bağlı olsa da.

Politik kutuplaşmaların hem nedeni hem de çeşitli sonuçları olacağı teoride vurgulanmıştır (Winkler, 2019). Vurgulanan bu noktalar, ampirik analizlerle test edilmektedir. Bizim çalışmamızın takip eden sayfalardaki literatür kısmı, bir anlamda bu ampirik analizlerin özetidir. Hemen bu aşamada vurgulamak gerek ki, politik kutuplaşmanın idari davalar üzerindeki etkisini ülke ve şehir bazında toplulaştırılmış düzeyde (aggregated) ayrıntılı inceleyen çalışma bizim bildiğimiz kadarıyla bulunmamaktadır. Bu çalışma bu bakımdan politik kutuplaşmaların kaynağını teorik açıdan inceleyen bir çalışma değil, politik kutuplaşmaların idari davalar üzerindeki etkilerini ampirik olarak inceleyen, ilgili alana mütevazı bir katkı çabası olarak nitelenebilecek bir çalışmadır.

Son zamanlarda, bir dizi ampirik çalışma ABD’de politik kutuplaşmanın istikrarlı bir şekilde arttığı konusunda uyarıda bulunmuş ve bazı Avrupa ülkelerinde de benzer bir eğilim rapor edilmiştir. Bilim insanları siyasi kutuplaşmanın zararlı etkilerine çalışmalarında değindiğinden bu olay dünya çapında önemli endişelere yol açmaktadır (Patkos, 2022). Literatürde politik kutuplaşmanın kamu harcamalarını artırması yoluyla bütçe açığı üzerine etkileri olabileceği

(Woo, 2003), ayrıca politik kutuplaşma sosyal sermayeyi azaltabileceği için ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiler yaratabileceği (Patkos, 2022; Frye, 2002) tartışılmıştır. Bohn (2007) hükümetin bir grubu diğerine tercih etme derecesi olarak tanımladığı politik polarizasyonun siyasi belirsizlik (hükümetin güç kaybetme şansı) yaratarak yetersiz kamu yatırımı ürettiğini ortaya koymuştur. İlave olarak politik polarizasyonun hükümet harcamalarının boyutuna da etkisinin olduğu gösterilmiştir (Lopez ve Ramirez, 2004). Ekonomik etkilerinin yanı sıra kamusal tartışmalar ve karar almanın kalitesi (Bolsen vd., 2014; Iyengar vd., 2012) ve daha genel olarak demokrasinin geleceği gibi politik değişkenler üzerinde de olumsuz sonuçlar doğuracağı belirtilmiştir (Svolik, 2019; Somer vd., 2021). Politik kutuplaşmanın pek çok ekonomik ve politik değişken üzerindeki etkisi incelenmiş olsa da politik kutuplaşmanın idari davalar üzerindeki etkisi ampirik makaleler veya çalışmalar tarafından ele alınmamıştır.

İdari davalar ile politik kutuplaşma arasında ilişkinin araştırılmasının amaçlandığı çalışmada odaklanılan iki değişken mevcuttur. Bunlar politik kutuplaşma endeksi ve idari davaların sayısıdır. Bu çalışmanın ele aldığı ülkeler için politik kutuplaşma ve idari davalar arasındaki ilişki üzerine üretilmiş ampirik yayın yoktur. Bu bağlamda çalışmamız literatüre önemli bir katkı sunacaktır. İdari davaların bireyler tarafından başka ilgili devlet kurumundaki başka bireylerin aldığı kararlara karşı açıldığı düşünülürken bu kararların alınmasında ideolojik farklılıkların oynadığı rol literatürde vurgulanmıştır. İş yerinde politik polarizasyon ve farklı ideolojiler yüzünden bireylerin iş performansları düşebilir veya işlerini kaybedebilirler. Bir yönetici farklı politik ideolojiye sahip çalışanları işe almayabileceği gibi işe alsada dahi birey hakkındaki olumsuz duyguları nedeniyle çalışma esnasında çatışmalar yaşanabilir (Johnson ve Roberto, 2018). Çalışanın ilgili durumlar nedeniyle yaşayacağı performans kaybı veya çalışanın tamamen işten uzaklaşması hem ilgili birim hem de ülkenin geneli için olumsuz ekonomik sonuçlar doğurabilecektir. Just ve Amodio (2012) ideolojinin bir toplumda yaşayan bireylerin çoğu için merkezi öneme sahip olduğunu ve ideolojinin insanları farklı görüşlere sahip diğer kişilere karşı olağanüstü önlemler almaya itebileceğini belirtmiştir. Örneğin seçimlerde özellikle iki farklı ideolojinin yarıştığı Amerika Birleşik Devletleri'nde işgücü piyasası içerisindeki farklı çalışma ortamlarında bu önlemlerle sıklıkla karşılaşmaktadır. 1st in SEO firmasının CEO'su Mathew Blanchfield 2016'da çalışanlarına ve müşterilerine "Cumhuriyetçi olan veya Donald'ı destekleyen herhangi bir kişiyle şirketinin çalışmayacağını ve iş yapmayacağını" söylemişti (Chasmar, 2016).

İdari davaların sayısı, davaların diğer özelliklerine göre daha kolay ulaşılabilir bir istatistiktir. Diğer bir değişken idari davaların karara bağlanma süresi de

olabilirdi. Bununla birlikte, davaların sürelerine ilişkin ülkeler arası yatay kesit veri maalesef çok sağlıklı tutulmamaktadır. Analizlerde kullanılacak diğer temel değişken olan politik kutuplaşma ise adından da anlaşıldığı gibi politik farklılaşma veya politik ayrışma demektir. Politik kutuplaşma ilgili literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmış ve ölçülmüştür.

Nolette (2014) politik kutuplaşmayı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için hesaplamıştır. Buna göre, Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti'ye oy veren seçmenlerin *Pew Research Center* (2012) araştırmasına göre, gündemlerindeki meselelerinin farklılıkları esas alınarak ABD'deki politik kutuplaşma hesaplanmıştır. Burada, iki partinin gündemdeki meseleleri ne kadar farklı ise, politik kutuplaşma o kadar yüksek kabul edilmiştir. Nolette (2014) formel istatistiksel analiz yapmadan, sadece eyalet düzeyinde, muhalif eyaletlerin federal devletin uygulamalarına karşı açtığı dava sayılarını politik kutuplaşmanın bir göstergesi olarak kullanmıştır.

Melki ve Pickering (2014) politik kutuplaşmayı ölçmek amacıyla 1945-2010 yılları arasında 1975'ten bu yana OECD üyesi olan ülkeleri incelemiştir. Bu çalışma, *Manifestos Research Group* (2001) tarafından oluşturulan, siyasi partilerin ideolojik skorlarını kullanmıştır. 1945-2010 yılları arasında örneklemdeki ülkelerde yapılan seçimlerde, en yüksek iki oy oranına sahip partinin birbirlerine ideolojik olarak uzaklığı standart sapmalar aracılığıyla ölçülmüştür. *Manifestos Research Group*, partilerin ideolojik pozisyonunu veya birbirlerine olan ideolojik uzaklıkları partilerin seçim programlarındaki vaatlerine göre hesaplamıştır.

Lee (2021) politik kutuplaşmayı ölçmek için 1962-2015 yılları arasında 32 OECD üyesi ülkeyi örneklem olarak kullanmıştır. Melki ve Pickering (2014) ile benzer şekilde *Manifestos Research Group* (2001) verisi kullanılan makalede, Melki ve Pickering (2014)'den farklı olarak en büyük iki siyasi partinin dışında diğer partiler de hesaplama katılarak standart sapma aracılığıyla yapılan ölçüme de karşı çıkmıştır. Lee, makalesinde Esteban ve Ray (1994) tarafından oluşturulan kutuplaşma endeksini kullanmıştır. Bu makalede seçime katılan bütün partilerin oy oranlarını Esteban ve Ray (1994) yöntemiyle kullanarak politik kutuplaşma endeksi oluşturulmuştur.

Lindqvist ve Östling (2010), Dünya Değerler Anketi'nin (*World Values Survey-WVS*) yapıldığı 73 ülkeye ait verileri gözlem olarak ele almıştır. Çoğunlukla 2000'de yayımlanan veri setindeki ülkeler kullanılmakla birlikte, örnekleme genişletmek için 1995 yılı verileri de kullanılmıştır. Bu anketteki iktisadi ve siyasi konularla ilgili sorular (örneğin devletin bireylerin hayatına müdahale

edip etmemesi konusundaki soru ve kişilere kendilerini politik olarak nasıl tanımladıklarına ilişkin soru) baz alınarak bu sorulara verilen cevapların standart sapmaları kullanılarak her ülke için politik kutuplaşma endeksi hesaplanmıştır. Alesina ve Tabellini (1990) ise oluşturdukları modelde, siyasi partilerin kamu harcamaları dağılımı üzerinden politik kutuplaşma endeksini oluşturmuşlardır.

Casal Bertoa ve Rama (2021) tarafından hazırlanan politik kutuplaşma endeksinde ise farklı bir yöntem izlenerek sistemin dışında kabul edilen partiler üzerinden politik kutuplaşma endeksi hesaplanmıştır. Buna göre, bir siyasi parti, kendisini kurulu düzene bir rakip olarak tanımlıyorsa, kurulu düzen ve halk arasında çok temel farklılıklar olduğunu savunuyorsa ve politik sistem ile önemli politikalarla ilgili mevcut düzene meydan okuyorsa, sistem dışı parti olarak kabul edilmektedir. Bu sistem dışı partilerin, parlamento seçimlerinde aldıkları oy oranları toplanarak politik kutuplaşma endeksi oluşturulmuştur.

Akdede ve Keyifli (2020) ile Keyifli ve Akdede (2020) makalelerinde de politik kutuplaşma endeksi, WVS veri tabanındaki *government responsibility* sorusuna verilen cevapların standart sapması kullanılarak hesaplanmıştır. Akdede ve Keyifli (2021) makalesinde de politik kutuplaşma endeksi, gelişmiş ve gelişmekte olan 22 ülkede 2000-2018 dönemi için aynı yöntemle hesaplanmıştır.

Garand (2010) makalesinde ise ABD'deki Cumhuriyetçi ve Demokrat senatörlerin 1985 ve 2002 yılları arasında Senatoda kullandıkları oylar incelenerek, liberal, muhafazakâr veya ılımlı olarak etiketlenmiştir. Cumhuriyetçi ve Demokrat senatörlerin bu endekse göre kullandıkları oyların ortalamalarının arasındaki fark hesaplanarak, politik kutuplaşma endeksi elde edilmiştir.

Ertugay (2022) Türkiye'deki politik kutuplaşmayla ilgili analiz yapmıştır. Ancak bu makalede Türkiye'deki politik kutuplaşma daha çok verili olarak ele alınarak tarihsel nedenleri üzerinde yoğunlaşıldığı için, var olan politik kutuplaşmanın herhangi bir istatistikî ölçümünden söz etmek mümkün değildir. Ertugay (2022) makalenin konusu gereği bir politik kutuplaşma endeksi hesaplamamıştır.

Enke vd. (2022) politik kutuplaşmayı *American National Election Studies (ANES)* ve *Moral Foundations Questionnaire (MFQ)* anketlerine verilen cevapları veri seti olarak kullanarak hesaplamıştır. ANES veri setinde, devletin sosyal güvenlik harcamaları, devlet okullarına yapılan federal harcamalar veya eşcinsel hakları ya da aile değerlerinin önemi gibi sosyal konular hakkında yanıtlayanların görüşleri alınarak ekonomik ve sosyal muhafazakârlık hesaplanmıştır. MFQ anketinde de kabaca kişisel haklar, adalet ve kişinin kimliğinden bağımsız yansız

eşitlik gibi evrensel kavramlara karşı, sadakat, saygı, gelenek, aile gibi toplumsal kavramlara verilen önem üzerinden bir ahlaki muhafazakârlık hesaplaması yapılmıştır. Makalede politik kutuplaşma, bu farklı tipteki muhafazakârlık kavramları ile gelir durumu ve oy verme tercihleri üzerinden hesaplanmıştır.

Fos vd. (2022) ise S&P 1500 içinde bulunan tüm şirketlerde en çok kazanan yöneticilerin isimlerinin ve bilgilerinin bulunduğu *Execucomp* veri seti kullanılmıştır. Bu verilerin ışığında, yöneticilerin üye olduğu parti, bunun olmadığı durumlarda hangi partinin ön seçimlerinde oy kullandığı veya bir zamanlar üye olduğu ya da ön seçiminde oy kullandığı parti olup olmadığı gibi bilgiler incelenerek kişilerin parti aidiyeti belirlenmiştir. Daha sonra aynı şirkette birlikte çalışan yöneticilerin zaman içerisindeki değişimi üzerinden S&P 1500 içerisinde yer alan şirketlerdeki üst düzey yöneticiler arasında politik kutuplaşmanın arttığı tespit edilmiştir.

DellaVigna ve Kim (2022) ise farklı gündemler ve uygulanan politikalar bağlamında ABD'deki eyaletler incelenmiştir. Buna göre, tarihsel olarak coğrafi açıdan birbirine yakın eyaletlerin benzer politikalar uyguladığı görülürken, bu durum 2000'li yıllarda değişmeye başlamıştır. Özellikle son 20 yılda, coğrafi yakınlıktan daha çok hangi partinin eyaleti kontrol ettiği önem kazanmaya başlamış, aynı partinin yönettiği eyaletlerde benzer politikalar görülmeye başlanmıştır. Bu makalede, politik kutuplaşma eyaletlerde uygulanan politikalar yönünden incelenmiştir.

İlgili literatürün yukarıda kısaca özetlendiği ve sıralandığı gibi, politik kutuplaşma kavramı çeşitli istatistiklerle ölçülebilir olmaya ya da daha somut hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu özetten de anlaşıldığı gibi, politik kutuplaşma ya bireylerin ya da politikacıların çeşitli iktisadi ve siyasi konularda politik ya da ideolojik karar veya davranışlarına ilişkin bir kavramdır. Bu kavramın istatistiksel olarak daha somut hale gelmesi ise temel olarak dört yöntemle olmuştur. WVS sorularından *government responsibility* sorusuna verilen bireysel yanıtların ülke genelinde toplulaştırılmış standart sapması kullanılarak endeks hesaplanması ilk yöntemdir. İkinci yöntem sistem dışı olarak tanımlanan partilerin aldıkları oy oranları kullanılarak bir endeksin hesaplanmasıdır. Üçüncüsü Esteban ve Ray (1994) çalışmasında partilerin seçimlerde aldıkları oylar kullanılarak hesaplanan ve yoğunlaşma endeksi olarak da adlandırılan endeksin hesabında kullanılan yöntemdir. Son olarak da özellikle Amerika'daki politik kutuplaşmaları incelemek için kullanılan, siyasi partilerin çeşitli kamu politikası alanlarında kullandıkları oyların birbirlerinden uzaklıklarını ölçen endeks oluşturulmuştur. Bu makalede Avrupa ülkeleri, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmamıza dâhil

olan ülkelerin çoğunda çok partili parlamenter sistem mevcuttur. Ele alınan her bir ülkenin kendi içindeki çeşitli konularda (eğitim, sağlık, ulaşım, vb.) gerçekleşen politika tartışmalarını ayrıntılı olarak bilebilmemiz ve bu konularda siyasi partilerin takındıkları tavırları ile kullandıkları oyları istatistiksel olarak gözlemlememiz mümkün olmadığından, daha toplulaştırılmış (*aggregated*) analizlere olanak sağladığı için Esteban ve Ray (1994) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki analizlere konu olan bir diğer değişken olan idari davalara ait gözlemler de toplulaştırılmış olarak elde edilmiştir. Bu davaların bütün ayrıntıları üçüncü kişilere ve dolayısıyla kamuya açık değildir. Bununla birlikte hangi davaların idari dava konusu olacağı genel olarak bilinmektedir. Ayrıca dava sayıları da bir istatistiksel veri olarak yayımlanmaktadır. Dava sayıları ülke genelinde toplulaştırılmış bir veri olarak bulunduğundan istatistiksel çalışmanın diğer ögesini oluşturan politik kutuplaşma gibi bu değişken de ülke genelinde toplulaştırılmış bir istatistikle temsil edilmiştir. Takip eden bölüm istatistiksel analiz olarak adlandırılmış olup bu iki değişken arasındaki istatistiksel ilişkinin araştırıldığı analizleri açıklamaktadır. İstatistiksel analiz bölümünde önce tanımlayıcı istatistikler verilmiş sonra da ilgili analiz sonuçları sunulmuştur.

İstatistiksel Analiz

Tanımlayıcı İstatistikler

Bu çalışmada yapılan analizlerde kullanılan iki ana değişken idari dava sayıları ve politik kutuplaşmadır. İdari dava sayıları ikincil veri kaynağından toplanmaktadır. Buna karşın, politik kutuplaşma endeksi tarafımızca hesaplanmıştır. Kişi başına düşen idari dava sayıları ise *Eurostat* (2020) veri setinden elde edilmiş olup, verinin mevcut olduğu son üç sene olan 2015, 2016 ve 2017 yıllarının ortalamaları alınmıştır. Buna göre, veri setinde son üç yıla ait verisi bulunan 500 binden fazla nüfusa sahip 25 Avrupa ülkesinden 24'ü hesaplama dâhil edilerek yalnızca İsveç özel durumu nedeniyle örneklemden çıkarılmıştır. İdari davalarının çoğunluğunu oluşturan göçmenlikle ilgili konular nedeniyle İsveç, örnekleminizde bir uç değer oluşturmuş ve bu sebeple hesaplama harici tutulmuştur. Diğer bir deyişle İsveç'teki idari davaların çoğunluğunun konuları genellikle göçmenlerin açtıkları göçmenlikle ilgili davalar olduğundan ve bu göçmenlerin çoğunun oy kullanma hakkı da olmadığından, İsveç örneklem dışı tutulmuştur.

Politik kutuplaşma endeksinin hesaplamasında ise *Parties and Elections in Europe* (2022) veri setindeki 2015, 2016 ve 2017 yıllarına ait parlamento seçimleri kullanılmıştır. 24 Avrupa ülkesinde bu yıllarda yapılan parlamento seçim sonuçları kullanılarak Akdede (2011)'nin hesapladığı gibi politik kutuplaşma endeksi hesaplanmıştır. Bu endeks 0 ile 1 arasında sonuç vermekte

olup 1 tam kutuplaşma anlamına gelmektedir. Teorik olarak, iki farklı siyasi partinin %50 oy alması durumunda sonuç 1 çıkacaktır. Aynı şekilde partilerin oy oranının %50'den uzaklaştığı senaryolarda da sonuç 0'a yaklaşacaktır. İki partinin oy oranının %50'ye yaklaştığı bir ülkede, iki güçlü kutup ve bunlar arasındaki güçlü kutuplaşmadan bahsedilebilir, ancak siyasi partilerin oy oranları %50'den uzaklaştıkça ya güçlü bir tek kutuplu ya da çok kutuplu ancak kutupların güçlü olmadığı bir yapıdan bahsedilebilir. Bu endeksi kullanmamızdaki temel amaç ülkelerdeki politik kutuplaşma derecesini somut siyasi seçimler vasıtasıyla yalın bir şekilde hesaplayabilme yetisidir. Politik kutuplaşma endeksi şu şekilde formüle edilmiştir;

$$\text{Politik Kutuplaşma Endeksi: } 1 - \sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j$$

Buna göre $\pi_j \pi_j$, j partisinin aldığı oy oranı anlamına gelmekte olup $\pi_j = \frac{v_j}{V} \pi_j = \frac{v_j}{V}$ şeklinde hesaplanır. $v_j v_j$, j partisinin aldığı oy anlamına gelmekteyken, V seçimde kullanılan tüm oyları göstermektedir. Böylece seçime giren her bir partinin aldığı oy oranı kullanılarak politik kutuplaşma endeksi ilgili ülkeler için tarafımızca hesaplanmıştır.

İki parti		Endeks değeri	Dört parti	Endeks değeri	On parti		Endeks değeri
0,5	0	1	0,25 0,0625	0,75	0,1	0,064	0,36
0,5	0		0,25 0,0625		0,1	0,064	
$\sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j = 0$			0,25 0,0625		0,1	0,064	
Farklı oy dağılımı			0,25 0,0625		0,1	0,064	
0,6	0,024	0,96	$\sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j = 0,25$		0,1	0,064	
0,4	0,016		Farklı oy dağılımı		0,1	0,064	
$\sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j = 0,04$			0,25 0,062	0,809	0,1	0,064	
Farklı oy dağılımı			0,60 0,024		0,1	0,064	
0,7	0,112	0,84	0,10 0,064		0,1	0,064	
0,3	0,048		0,05 0,040		0,1	0,064	
$\sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j = 0,16$			$\sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j = 0,191$		$\sum_{j=1}^J \left(\frac{\frac{1}{2} - \pi_j}{\frac{1}{2}} \right)^2 \pi_j = 0,64$		

Tablo 1 hipotetik oy oranlarına göre endeksin aldığı değerleri göstermektedir. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, kullandığımız politik kutuplaşma endeksi formülüne göre, parti sayıları arttıkça ve aynı zamanda oy oranları dengeli dağıldıkça endeks değeri monotonik olarak azalmaktadır. İki partili sistemde oy oranları dengesiz dağıldığı zaman da endeks azalmaktadır. Politik kutuplaşma bu endeks hesaplama formülüne göre, hem parti sayısı artarken oy oranları eşit oranda azaldığı zaman azalmakta hem de iki partili sistemde dengesiz oy dağılımlarında azalmaktadır. Bununla birlikte, örneğin iki partili sistemde bir parti %90 oy aldığı zaman diğeri %10 oy almaktadır. Bu durumda politik kutuplaşma endeksi 0.36 olarak hesaplanır. Aynı endeks rakamı 10 parti olması durumunda ve oyların eşit dağılımında da elde edilir. Dolayısıyla, parti sayısı ikiden fazla ise, oyların dengesiz dağılımı durumunda, dengeli dağılıma göre endeks değeri artmaktadır. Dengesiz dağılımda, en çok oy alan siyasi partilerin idari gücü, en düşük oy alan siyasi partinin gücünden daha yüksek olabilir. Örneklemimizdeki ülkelerde seçimlere giren siyasi parti sayısı ikiden fazladır.

Tablo 2’de; 2015, 2016 ve 2017 yıllarında ortalama olarak 100 bin kişi başına düşen idari dava sayıları ve yine aynı yıllar için ortalama kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) için tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir. Son olarak, bu yıllara denk düşen parlamento seçimleri kullanılarak politik kutuplaşma endeksi her bir ülke için ayrı ayrı hesaplanmış olup, tanımlayıcı istatistiği aynı tabloda verilmiştir. Buna göre, 24 gözlem içinde 100 bin kişi başına düşen idari dava sayılarının en düşük olduğu ülke Slovakya (2,65) olurken en yüksek olduğu ülke Karadağ (1.125,82) olmuştur. Politik kutuplaşma endeksinde ise kutuplaşmanın en düşük olduğu ülke Letonya (0,4345) olurken, en yüksek politik kutuplaşmaya sahip ülke Birleşik Krallık (0,8254) olmuştur. Son olarak, kişi başına düşen GSYİH açısından Arnavutluk (4690 ABD Doları) en düşük değere sahip ülke olurken, Lüksemburg (109.084 ABD Doları) ilk sırada yer almıştır.

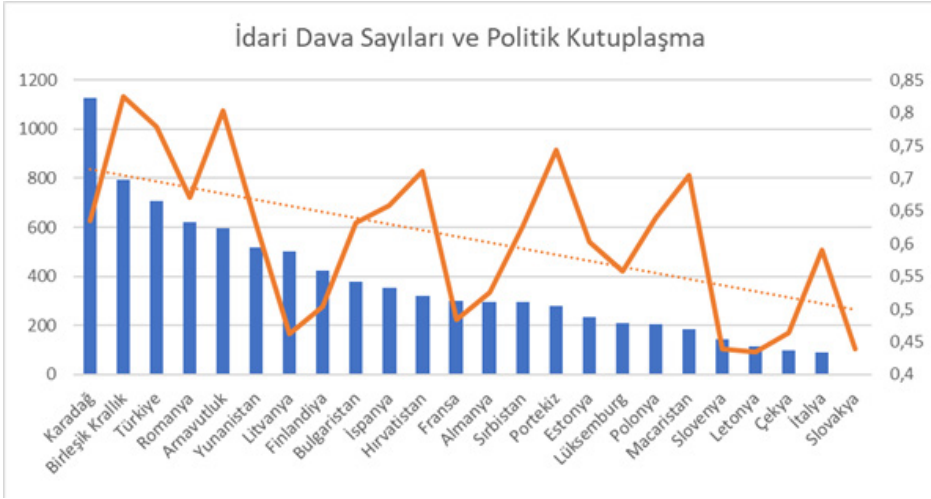
Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken Adı	Gözlem	Ortalama	Ortanca	Std. Hata	Minimum	Maksimum
İdari Dava Sayıları (100 bin kişi başına)	24	366,7522	298,6117	53,12598	2,65	1125,8233
Politik Kutuplaşma (Endeks)	24	0,606704	0,627475	0,024338	0,434531	0,825425
Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları)	24	25403,96	18805,95	4461,162	4690,17	109084,43

Politik kutuplaşma ve idari davalar arasındaki ilişki yatay kesit veri ve panel veri yöntemleri ile analiz edilmiştir. Takip edilen bölümde ilgili regresyon sonuçları

sunulacak olup, regresyon analizi öncesinde bu değişken arasındaki ilişki noktasında fikir vermesi açısından bir grafiksel inceleme yapılmıştır. İlgili görsel ilişki Grafik 1’de sunulmuştur.

Grafik 1. Politik Kutuplaşma Endeksi ve İdari Dava Sayıları

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamalarından elde edilmiştir.

Grafik 1, örneklemedeki ülkeler için toplulaştırılmış düzeyde 2015, 2016 ve 2017 yıllarının ortalama değerleri alınarak oluşturulmuştur.¹ Grafikte sol dikey eksen politik kutuplaşmayı, sağ dikey eksen de 100 bin kişiye düşen idari dava sayılarını göstermektedir. Bu grafik politik kutuplaşmalarla idari dava sayıları arasında pozitif bir eğilimin varlığını göstermektedir. Politik kutuplaşması yüksek olan ülkelerde idari dava sayıları daha yüksektir. Bu genel eğilimin istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki oluşturup oluşturmadığı regresyon analizleri yardımıyla daha ayrıntılı olarak takip eden bölümde incelenmiştir. Regresyon analizleri bir anlamda nedenselliği ima etseler de nedensellikler konusunda yorum yaparken regresyon analizinin kısıtları dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmada 24 ülkenin yer aldığı ve üç yılın ortalama verilerinden oluşan yatay kesit veri seti ile regresyon analizi yapılmış olup, ikinci olarak 16 Avrupa ülkesi için 2008-2019 yıllarını kapsayan veriler kullanılarak panel veri analizi de yapılmıştır. İstatistiksel analizin önemli kısmını bu analiz oluşturmaktadır. Panel veri analizinde bağımlı değişken olarak yine 100 bin kişi başına düşen idari dava sayıları ele alınırken ana bağımsız değişken olarak politik polarizasyon endeksi kullanılmıştır. Ayrıca kişi başına düşen GSYH, kamu harcamalarının

GSYH içerisindeki payı ile Kaufmann ve Kraay (2022) tarafından Dünya Bankası için hazırlanan *Worldwide Governance Indicators*'ta (WGI) yer alan hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve hükümetin etkinliği değişkenleri analizlere kontrol değişkenleri olarak dâhil edilmiştir. WGI, dünya çapında seçilmiş 30'dan fazla düşünce kuruluşu, uluslararası organizasyon, sivil toplum kuruluşu ve özel firmaların verilerini üç ana kritere dayanarak toplar: Veriler, güvenilir organizasyonlar tarafından üretilmiştir; karşılaştırmalı ülke verileri sağlarlar ve düzenli olarak güncellenirler. Veriler, on binlerce anket katılımcısı ve uzman da dâhil olmak üzere, dünya çapında birçok paydaşın yönetim hakkındaki çeşitli görüşlerini yansıtır.

Bu ilişkinin ülkeler bazında yıllar itibariyle de nasıl değiştiğini anlamak için idari dava sayılarını etkileyebilecek farklı değişkenleri de kontrol altında tutarak panel veriler ile gerçekleştirilen regresyon analizleri yapılmıştır. Avrupa ülkelerinden 16 ülke için 2008 ile 2019 yılları arasında ilgili veriler mevcuttur.² Seçimler dışında bu verilerin her biri yıllık olarak tutulmaktadır. Tahmin edileceği gibi hiçbir ülkede her yıl milletvekili seçimi yapılmamaktadır. Bunun yanında regresyon analizimizdeki politik kutuplaşma değişkeni partilerin parlamento seçimlerinde aldıkları oy oranları kullanılarak hesaplanan bir endekstir. Bu durumda, çok doğaldır ki, seçim olmayan birkaç yıl için bir önceki seçimin kutuplaşma endeksi seçim olmayan ara yıllar için de kullanılacaktır. Zorunlu olarak başvurduğumuz veriyi bu tür kullanma biçimi, aynı zamanda bağımlı değişkenin (idari davalar) bağımsız değişkenlerden biri olan politik kutuplaşmayı etkileme problemine de sebebiyet vermemektedir. Bu problem regresyon analizlerinde içselliğin (*endogeneity*) bir türü olan tersine nedensellik (*reverse causality*) olarak adlandırılmakta olup endeksin hesaplanmasında izlenen yol bu istenmeyen durumu da engelleyerek daha güvenilir katsayı tahminleri elde etmemize imkân tanımıştır.

Regresyon Analizi

2008-2019 yılları arası 16 ülkeye ait gözlemlerin yer aldığı veri seti ile (1) nolu ekonometrik model, zamanla değişmeyen (time-invariant) birim spesifik etkileri kontrol eden ve bu yönüyle daha güvenilir tahminler sunan panel veri yöntemlerinden sabit etkiler yöntemi ile analiz edilmiştir.

$$\hat{ID}_{it} = \alpha PK_{it} + X_{it}\beta + v_i + \theta_t + u_{it}$$
$$\hat{ID}_{it} \hat{ID}_{it} \text{ i ülkesi, } t \text{ yılı için 100 bin kişiye düşen idari dava sayısının logaritmasıdır}$$

ve tahmin ettiğimiz modellerin bağımlı değişkenidir. 100 bin kişiye düşen idari dava sayıları üzerinde asıl etkisini merak ettiğimiz değişken PK_{it} ile gösterilen politik kutuplaşma endeksidir. Bu endeksin nasıl elde edildiği bir önceki bölümde detayları ile açıklanmıştır. 100 bin kişiye düşen idari dava

sayısı ile ilişkili olabilecek diğer kontrol değişkenleri $X_{it}X_{it}$ vektörünün içerisinde yer alır. Bunlar bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi ilgili literatür takip edilerek idari dava sayıları üzerinde etkili olabileceğine karar verilen kişi başına düşen GSYH, kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve hükümetin etkinliği değişkenleridir. $v_i v_i$ zamanla değişmeyen ülke sabit etkilerini kontrol eden ülke kukla değişkenleri olup $\theta_t \theta_t$ yıllara ait sabit etkileri kontrol eden yıl kukla değişkenleridir. $u_{it} u_{it}$ kontrol edilemeyen diğer tüm değişkenlerin etkilerini kapsayan hata terimidir. Bilindiği gibi havuzlanmış en küçük kareler yönteminde (EKKY) en temel Gauss-Markov Koşulu gereği, tüm i ve t 'ler için hata terimlerinin koşullu beklenen değerlerinin sıfır olduğu varsayılır. Ancak bu varsayımın gerçekleşmediği durumda model tahminleri güvenilir olmadığından bu çalışmada havuzlanmış EKKY tahmin sonuçları verilmemiştir. Çünkü havuzlanmış EKKY ile yapılan tahminler ülkelere özgü spesifik etkilerini ($v_i v_i$) dışlayarak 'dışlanmış değişken yanlılığına (omitted variable bias)' neden olmaktadır. Ülke spesifik ve zamandan bağımsız tarihi, kültürel, kurumsal ve politik faktörlerin tümü gözlenemediğinden (verisi olmadığından) bu etkilerin sabit etkiler olduğu ve asıl ilgilendiğimiz politik kutuplaşma aracılığı ile idari dava sayılarını etkilemeleri muhtemeldir. O yüzden modele sabit etkileri gösteren kukla değişkenleri koyularak bu faktörlerin kontrol altına alınması sağlanmıştır. Benzer şekilde spesifik olarak bazı yıllara özgü olarak gerçekleşen olayların (ekonomik kriz gibi) kontrolü için de yıl sabit etkileri ($\theta_t \theta_t$) kullanılmıştır. Sabit Etkiler (Fixed Effect) Modeli, havuzlanmış EKKY'in tersine bu nedenle daha yansız tahminler ortaya koymaktadır.

Değişen varyans, birim kök problemi ve yatay kesit bağımlılığı makro-ekonometrik çalışmalarda karşımıza çıkan ekonometrik problemlerdendir. Bunların arasında değişen varyans ilgili analiz sonuçlarını yanlış kılacağından, değişen varyansın varlığı altında dirençli (robust) tahminler elde edilmiştir. Veri setindeki yıl boyutunun ülke boyutundan az olması ve 20-30 yıla uzanan bir yıl verisinin elimizde olmaması sebebiyle durağanlık probleminin olmadığı ile birim kök testleri yapılmamıştır (Baltagi, 2008). Birim kök testlerinin güvenilirliği, özellikle panel veri analizlerinde yatay kesit boyutunun zaman serisi boyutundan fazla olduğu durumlarda ($N > T$) bulunmamaktadır. Baltagi'nin (2005) "Econometric Analysis of Panel Data" kitabında yer alan Karlsson ve Loethgren'in (2000) çalışmasına göre, bu testlerin panel verilerde kullanımı, özellikle zaman serisi boyutunun (T) küçük olduğu durumlarda sorunlu olabilir.

Birincisi, zaman serisi boyutu (T) küçük olduğunda, panel birim kök testlerinin gücü düşüktür. Bu, testin zaman serisinde bir birim kök olup olmadığını doğru bir şekilde tespit etme yeteneğinin zayıf olduğu anlamına gelir. Yani, test yanlış bir şekilde bir serinin durağan (stationary) olduğunu reddedebilir ya da tam tersi, bir serinin durağan olmadığını yanlış bir şekilde kabul edebilir. Bu durum,

paneldeki tüm serilerin durağan olmadığı sonucuna varılmasına neden olabilir, hatta panelde önemli bir oranda durağan seriler bulunsa bile.

İkincisi, genel bir durağanlık testi bulmak zordur, özellikle zaman boyutu düşük paneller için. Baltagi, bazı uygulamaların $T=25$ (genellikle 30 veya daha fazla) değerini varsaydığını belirtir. Dickey ve Fuller'ın "Likelihood Ratio Tests for Autoregressive Time Series with a Unit Root" adlı kitaplarında da, durağanlığı kontrol etmek için zaman boyutunun 25 birim değerinden başladığı vurgulanmaktadır.

Son olarak, Wooldridge'in (2005) asimptotik analizine dayanarak, zaman serisi boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olduğu panellerde birim kök testlerinin pratikte uygulanabilirliğinin sınırlı olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Bizim çalışmamızda da panel data hem zaman serisi, hem de yatay kesit boyutu düşüktür. Buna ek olarak, zaman serisi boyutu yatay kesit boyutundan da düşüktür. Bu nedenle, birim kök testi güvenilir olmayacağından, birim kök testi uygulanmamıştır.

Veri setinde ülke sayısı ele alınan yıl sayısından fazla olduğundan ($N>T$) yatay kesit bağımlılığı Pesaran'ın (2004) geliştirdiği CD (cross-sectional dependence) testi ile sınanmıştır. Testin boş hipotezi birimler arası yatay kesit bağımlılığının olmadığı durum üzerine kurulmuş olup test sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Olasılık değerleri 0.0342 olduğu için yatay kesit bağımlılığının olmadığını söyleyen H_0H_0 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir deyişle, %5 istatistiksel anlamlılık düzeyinde paneli oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edilmiştir. Otokorelasyon, değişen varyans testleri ve doğru model spesifikasyonuna karar vermek için Hausman (1978) testi de uygulanmış olup sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. Wooldridge (1990) otokorelasyon testinde otokorelasyonun yokluğunu söyleyen H_0H_0 hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir ($p: 0.0099$). Modified Wald Değişen Varyans testinde (Baum, 2001) sabit varyansın olduğunu öne süren H_0H_0 hipotezi de %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş olup kullanılan modelde değişen varyans probleminin olduğu doğrulanmıştır. İlave olarak Hausman (1978) testi yapılan analizde sabit etkiler modelinin kullanılması gerektiğini desteklemiştir.

Tablo 3. Regresyon Analizi Öncesi Testler

Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	-2.118** (0.0342)
Wooldridge Otokorelasyon Testi	8.895*** (0.0099)
Modified Wald Değişen Varyans Testi	752.68*** (0.0000)
Hausman Model Spesifikasyon testi	14.32** (0.0137)

Tablo 4, (1) nolu modelin tahmin sonuçlarını göstermektedir. Yapılmış olan yatay kesit bağımlılığı, değişen varyans ve otokorelasyon testleri sonucu bu problemlerin varlığında en iyi tahmini veren Driscoll-Kraay Sabit Etkiler yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir. İlave olarak panel veri setinde yatay kesit ve zaman boyutunun birbirine yakın olması ve her iki boyutun da çok büyük olmadığı durumda da Driscoll-Kraay Sabit Etkiler Yöntemi daha dirençli standart hatalar verdiği için regresyon analizinde bu yöntem tercih edilmiştir (Hoechle, 2007). Daha dirençli standart hatalar bilindiği gibi, tahmin edilen katsayıların daha güvenilir ve etkin olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Regresyon Sonuçları

Bağımlı değişken: Log (100 bin kişiye düşen idari dava sayıları)					
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Bağımsız Değişkenler					
Log (Pol. Kutup.)	0.7546** (0.3081)	0.6968* (0.3511)	0.8678** (0.3650)	0.7670** (0.3007)	0.7952** (0.3117)
Log (Kamu Har.)	-1.6748*** (0.4604)	-1.4278*** (0.4088)	-1.8258*** (0.5329)	-1.8955*** (0.6038)	-1.5497*** (0.4661)
Log (GSYH)	-1.8990*** (0.2731)	-2.4004*** (0.3054)	-2.1870*** (0.2968)	-2.0870*** (0.3405)	-1.7552*** (0.2378)
Log (Hesap Verebilirlik)		-0.0219 (0.0508)	0.0178 (0.0423)		
Log (Hukuka Uygunluk)		-0.0524 (0.0649)		-0.0164 (0.0313)	
Log (Hükümet Etkinliği)		0.6846** (0.2836)			0.0630 (0.0651)
Sabit terimi	31.4588*** (4.0457)	36.0515*** (4.2285)	35.1885*** (4.5732)	34.2857*** (5.4377)	29.5711*** (3.5783)
Gözlem sayısı	191	168	179	184	181
Ülke sayısı	16	15	15	16	16

Parentez içi değerler standart hatalardır. *** %1 düzeyindeki anlamlılığı, ** %5 düzeyindeki anlamlılığı ve * %10 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4, beş farklı modelin analiz sonuçlarını göstermektedir. Her bir modelde temel olarak bağımlı değişken ve ilişkisi ilgilenilen asıl bağımsız değişken

değişmemekle birlikte modele eklenen kontrol değişkeni kombinasyonları değişmektedir. Örneğin ilk model idari dava sayısını doğrudan etkileyebilecek kişi başına düşen GSYH ve kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payını kontrol ederken; ikinci model bu değişkenlere ilave olarak hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve hükümetin etkinliği değişkenlerini de içermektedir. Son üç model ise hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve hükümetin etkinliği değişkenlerini sırasıyla kontrol etmiştir. Regresyon sonuçlarına göre, politik kutuplaşma değişkeni idari dava değişkeni ile toplulaştırılmış veri düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içindedir. Politik kutuplaşmalar arttıkça idari davalar da artmakta ya da politik kutuplaşması yüksek olan ülkelerde idari dava sayıları da yüksektir. Regresyonlarda her değişkenin logaritması alındığından, katsayılar yüzde değişimleri göstermektedir. Örneğin birinci regresyon sonucuna göre, politik kutuplaşma endeksinin, ceteris paribus, %100 azaldığı bir durumda (parti sayıları veri iken oyların daha dengeli dağılması durumunda), idari dava sayıları da %75 azalacaktır. Azalan idari davaların pozitif bir dışsallık yaratması beklenmektedir. Bu dışsallıkları ölçmek ise çok kolay değildir. Regresyon sonuçlarından yönetim değişkenlerinin, genel olarak kabul edilmiş istatistiksel etkileme kriterlerine göre idari dava sayılarını etkilemediğini gözlemekteyiz. Bunun yanında kişi başına düşen milli gelirin artması, idari dava sayılarının azalması yönünde etki etmektedir. Çok benzer etki, kamu harcamalarının artması durumunda da gözlenmektedir. Ülkeler zenginleşince, insanların bu zenginlikten pay alması durumunda idari davalar azalmaktadır.

On altı Avrupa ülkesinin 2008-2019 yılları arasındaki verileri kullanılarak Driscoll-Kraay Sabit Etkiler Yöntemi'nin uygulandığı panel veri analizine ek olarak, çalışmada Türkiye için ayrı bir analiz yapılmıştır. Buna göre, Türkiye'nin 31 vilayetinde, 2018 yılı için, 100 bin kişi başına düşen idari dava sayıları ile politik kutuplaşma endeksi arasında ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yatay kesit regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.³

Analizimizde kullanılan 31 şehir ise şu şekilde belirlenmiştir. Türkiye'de her ilde idari mahkeme bulunmamaktadır. Buna istinaden, bazı şehirlerdeki idari mahkemelerin yargı çevresi komşu illeri de kapsayabilmektedir. Örneğin Erzurum İdare Mahkemesi'nin yargı çevresine dâhil olan tam 9 şehir bulunmaktadır. Dolayısıyla, analizimize idare mahkemesi olmayan şehirler ve idare mahkemesi bulunup da yargı çevresi bulunduğu şehirle sınırlı kalmayan iller dâhil edilmemiştir. Buna göre, 2018 yılında yayınlanan Hâkimler ve Savcılar Kurulu kararına göre, Türkiye'nin 32 şehrindeki idare mahkemelerinin yargı çevresi, yalnızca bulunduğu ille sınırlanmıştır. Ancak, Ankara başkent olması sebebiyle idare mahkemesi dava sayısı bakımından çok büyük bir sapmaya

yol açtığından analiz harici tutularak geri kalan 31 şehrin tamamı analize dâhil edilmiştir.

Belirlenen 31 ilde açılan idari dava sayıları, Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan rapordan elde edilmiş olup 100 bin kişi başına düşen idari dava sayıları ise aynı yılın Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) nüfus verileri kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır. Politik kutuplaşma endeksi ise, Yüksek Seçim Kurulunun 24 Haziran 2018 parlamento seçim sonucu verilerine binaen, daha önceki analizimizde kullanılan formüle göre tarafımızca hesaplanmıştır. Yaptığımız yatay kesit regresyon analizinin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 5'te gösterilmiştir. Buna göre, 100 bin kişi başına düşen idari dava sayısı bakımından Kahramanmaraş (98,2) en az sayıda davanın açıldığı il olurken, Diyarbakır (385,1) en fazla idari davanın açıldığı il olmuştur. Politik kutuplaşma endeksi bakımından ise Mersin (0,67) son sırada yer alırken, Siirt (0,92) ilk sırada yer almıştır.

Tablo 5. Türkiye’de 31 İl için Tanımlayıcı İstatistikler (2018 Yılı)

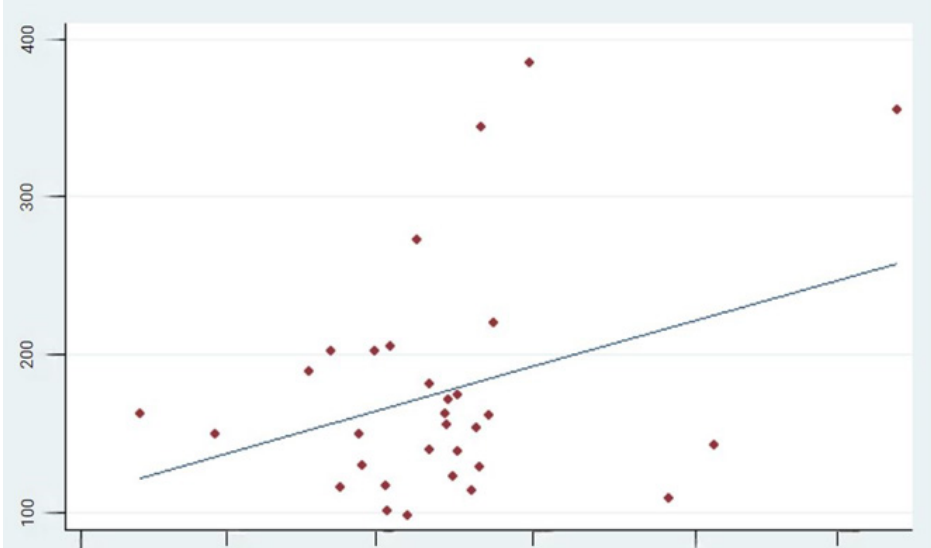
Değişken Adı	Gözlem	Ortalama	Ortanca	Std. Hata	Minimum	Maksimum
İdari Dava Sayıları (100 bin kişi başına)	31	175,8724	155,1593	13,09365	98,19731663	385,089
Politik Kutuplaşma (Endeks)	31	0,767547	0,768767	0,007998	0,669635	0,915799

Not: Regresyonlara kişi başına düşen GSYH değişkeni de eklenmiştir ancak istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Grafik 2 politik kutuplaşma ve idari dava sayıları arasındaki basit ilişkiyi gösteren serpilme diyagramıdır. En iyi uyum hattı da grafiğin üzerinde gösterildiği gibi pozitif eğilimlidir. İdari dava sayılarını etkileyebilecek diğer değişkenleri kontrol etmeyen bu grafiksel yaklaşım ilgili iki değişken arasındaki ilişki noktasında bir ön fikir vermektedir. Buna göre, Türkiye’de politik kutuplaşma endeksinin yüksek olduğu illerde idari dava sayılarının da yüksek olduğu gözlemlenebilir. Tablo 6’da gösterilen yatay kesit regresyon analiz sonuçlarına göre ise politik kutuplaşma değişkenine ait tahminci %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı çıkmasa da %10 seviyesinde anlamlı çıkmış ve bize bir fikir vermesi açısından faydalı olmuştur. Bu alanda gözlem sayılarının artmasıyla birlikte daha anlamlı çalışmalar yürütülebilmesi mümkün olacaktır. Tablo 6’da politik kutuplaşmanın yüksek olduğu illerde idari dava sayılarının da daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan analizlerde amaç, ilgili değişkenler arasında karşılıklı ilişkinin tespiti olup içsellik gibi ortaya çıkabilecek ekonometrik problemler nedeniyle nedensellik bulgularının varlığı iddia edilmemektedir.

Grafik 2. Politik Kutuplaşma Endeksi ve İdari Dava Sayıları İlişkisi: Türkiye’de 31 İl İçin Serpme Çizim

Kaynak: Yazarların kendileri tarafından elde edilmiştir.

Tablo 6. Türkiye 31 İl İçin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: 100 bin kişi başına idari dava sayısı	
Bağımsız Değişken	Katsayı (std.hata)
Politik kutuplaşma	550,14* (286,32)
Sabit terimi	-246,39 (220,12)
R-Kare	0.11
F (1,29)	3,69
Prob > F	0.06
Gözlem	31

*Tahmincinin %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Politik kutuplaşma bireylerin ideolojik, parti temelli veya duygusal olarak ayrışması olarak tanımlanmakta olup özellikle 2000'li yıllardan itibaren politik kutuplaşmanın etkilerini inceleyen çalışmalar artmış ve ilgili literatür popülerlik kazanmıştır. İki ana akım partinin pek çok sosyal, politik ve siyasal konuda ayrışması nedeni ile ilgili yazın ABD'de daha fazla gelişmiştir. Konu özelinde Avrupa'da yapılan çalışma sayısı görece azdır. Bu makalede Avrupa ülkeleri ve Türkiye'de politik kutuplaşmanın idari davaların sayısını etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Politik kutuplaşmanın demokrasiye güven ve siyasete katılma başta olmak üzere ilgili politik değişkenler üzerinde ve kamu yatırımı, gelir eşitsizliği, vergiler ve ekonomik büyüme gibi ekonomik değişkenler üzerine etkisi mevcut literatürde incelenmiştir. Çalışma politik kutuplaşmanın idari davaların sayısını etkileyip etkilemediği araştırarak ilgili literatüre katkı sunmuştur. Regresyon analizi sonuçlarımız, politik kutuplaşmaların idari dava sayılarını artırdığı yönündeki kaba gözlemimize istatistiksel bir kanıt sunmaktadır.

Eğer bir davanın sadece parasal maliyeti düşünülürse, dava sayılarının azalması toplumsal maliyetlerin azaltılması demektir. İdari davaların azalması sosyal güvenin artmasını sağlayabilir. Sosyal güven ise sosyal sermayenin oluşumunu olumlu yönde ve dolayısıyla da üretimi ve istihdamı olumlu etkilemektedir. Politik kutuplaşmalar gibi dava açılmasına neden olan olguları azaltmak toplumsal refahı daha da artıracaktır. Politik kutuplaşma idari davaların sayısındaki artış ile yaratacağı toplumsal maliyet ve sosyal güven kaybı nedeniyle ekonomiye zarar verebileceği gibi, farklı sebeplerle de ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı ilgili literatürde vurgulanmıştır. Bu bağlamda, bir politika önerisi olarak politik kutuplaşmaların azaltılmasının yolları aranmalıdır. Bunu başarmanın zor olduğu hemen hemen herkes tarafından bilinmektedir. Bunun yanında politik kutuplaşmalar, siyasi liderlerin ayrıştırıcı değil, birleştirici bir dil kullanması sonucu azalabilecektir.

Sonnotlar

1) Yatay kesit analize dâhil olan Avrupa ülkeleri: Almanya, Arnavutluk, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyet, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, İspanya, İtalya, Karadağ, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Polonya, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Yunanistan.

2) Panel veri analize dahil olan Avrupa ülkeleri: Almanya, Estonya, Finlandiya, Hırvatistan, İspanya, İsveç, İtalya, Karadağ, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye.

3) Analize dâhil olan Türkiye illeri: Adana, Adıyaman, Afyonkarahisar, Antalya, Aydın,

Balıkesir, Batman, Bolu, Çanakkale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan, Eskişehir, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kocaeli, Kütahya, Malatya, Mersin, Muğla, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Tokat, Trabzon.

Kaynakça

Abramowitz A ve McCoy J. (2019). United States: Racial Resentment, Negative Partisanship, and Polarization in Trump's America. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 681(1), 137–156.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2019). Adli İstatistikler 2018, <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2182019155518istatistik2018.pdf> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Akdede S H (2012). Income Inequality and Political Polarization and Fracturalization: an Empirical Investigation of Some European Countries. *Bulletin of Economic Research*, 64(1), 20-30.

Akdede S H ve Keyifli N (2020). Politik Kutuplaşma ve Gelirin Kişisel Dağılımı. *Yönetim ve Ekonomi*, 27(2), 337-351.

Akdede S H ve Keyifli N (2021). Politik Kutuplaşma ve Kamu Sektörü İstihdamı. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 203-218.

Alesina A ve Tabellini G (1990). A Positive Theory of Fiscal Deficits and Government Debt. *The Review of Economic Studies*, 57(3), 403-414.

Baltagi B H (2008), *Econometric Analysis of Panel Data*, 4. Baskı: New York, John Wiley & Sons.

Baum C (2001). XTTEST3: Stata Module to Compute Modified Wald Statistic for Groupwise Heteroskedasticity. *Statistical Software Components*, No. S414801, Boston: Boston College.

Billig M ve Tajfel H (1973). Social Categorization and Similarity in Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 3(1), 27–52.

Bohn F (2007). Polarisation, Uncertainty and Public Investment Failure. *European Journal of Political Economy*, 23(4), 1077-1087.

Bolsen T, Druckman J N ve Cook F L (2014). The Influence of Partisan Motivated Reasoning Onpublic Opinion. *Political Behavior*, 36(2), 235–262.

Casal Bertoa F ve Rama J (2021). The Antiestablishment Challenge. *Journal of Democracy*, 32(1), 37-51.

Chasmar J (2016). CEO Mathew Blanchfield Tells Pro-Trump, Republican Clients to Take a Hike: 'You Are Not Welcome'. *The Washington Times*. <http://www.washingtontimes.com/news/2016/nov/23/ceo-mathew-blanchfield-tells-pro-trump-republican>. Son erişim tarihi, 22/10/2023.

Akdede S H, Özdamar Ö ve Utma Y (2023). Politik Kutuplaşma ve İdari Davalar: Avrupa ve Türkiye İçin Ampirik Bir Analiz. *Mülkiye Dergisi*, 48(1), 219-244. 241

Coffe H, Heyndels B ve Vermeir J (2007). Fertile grounds for extreme right-wing parties: Explaining the Vlaams Blok's electoral success. *Electoral Studies*, 26(1), 142–155.

Danıştay 2. Daire Başkanlığı (2012). İçtihat Metni Esas No: 2011/8076, Karar No: 2012/3105, <https://karararama.danistay.gov.tr/> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Danıştay 5. Daire Başkanlığı (2015). İçtihat Metni Esas No: 2013/8924, Karar No: 2015/9392, <https://karararama.danistay.gov.tr/> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Danıştay 12. Daire Başkanlığı (2015). İçtihat Metni Esas No: 2015/2087, Karar No: 2015/5155, <https://karararama.danistay.gov.tr/> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Enke B, Polborn M ve Wu A (2022). Morals as Luxury Goods and Political Polarization. <http://www.nber.org/papers/w30001> Son erişim tarihi, 25/11/2022.

Ertugay F (2022). Türkiye’de Politik Kutuplaşmanın Tarihsel Kökenleri/ Kolektif Hafıza. *Amme İdaresi Dergisi*, 55(2), 27-62.

Esteban J ve Ray D (1994). On the Measurement of Polarization. *Econometrica*, 62(4), 819-851.

Eurostat (2022). Legal Cases Processed in First Instance Courts by Legal Status of the Court Process, version 08/06/2022. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim crt_case/default/table?lang=en Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Fernandez M (2013). Texas Attorney General to New Yorkers: Come on Down, with Guns. *New York Times*, <http://www.nytimes.com/2013/01/21/us/texas-attorney-general-invites-new-yorkers-to-bring-their-guns.html>. Son erişim tarihi, 09/05/2022.

Fos V, Kempf E ve Tsooutsoura M (2022). The Political Polarization of Corporate America. <http://www.nber.org/papers/w30183> Son erişim tarihi, 25/11/2022.

Frye T (2002). The perils of polarization: Economic performance in the postcommunist world. *World Politics*, 54(3), 308-337.

Garand J C (2010). Income Inequality, Party Polarization, and Roll-Call Voting in the U.S. Senate. *The Journal of Politics*, 72(4), 1109-1128.

Hakimler ve Savcılar Kurulu (2022). İdare ve Vergi Mahkemeleri Yargı Çevreleri. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/34c6f6a0-f2c9-484e-92de-1f1ddd251cb9.pdf> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Hausman J A (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46, 1251–1271

Hoechle D (2007). Robust standard errors for panel regressions with cross-sectional dependence. *The Stata Journal*, 7(3): 281-312.

Hürriyet (2022), Rockçı İmam Göreve İade İçin AİHM’e Başvurdu. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rockci-imam-goreve-iade-icin-aihme-basvurdu-42045842> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

- Iyengar S, Sood G ve Lelkes Y (2012). Affect, not ideology a social identity perspective on polar-ization. *Public Opinion Quarterly*, 76(3), 405–443.
- Johnson A F ve Roberto K J (2018). Right versus left: How does political ideology affect the workplace? *Journal of Organizational Behavior*, 39(8), 1040-1043.
- Jost J T ve Amodio D M (2012). Political Ideology As Motivated Social Cognition: Behavioral and Neuroscientific Evidence. *Motivation and Emotion*, 36(1), 55–64.
- Kaufmann D ve Kraay A (2022). *Worldwide Governance Indicators, 2023 Update*. www.govindicators.org, Son erişim tarihi, 22/12/2022.
- Keyifli N ve Akdede S H (2020), Politik Kutuplaşma ve Devletin Ekonomik Boyutu. *Sosyoekonomi*, 28(44), 319–335
- Lee I (2021). Does Political Polarization Lead to a Rise in Government Debt? *Review of Public Economics*. 241(2), 3-25.
- Lindqvist E ve Östling R (2010). Political Polarization and the Size of Government. *The American Political Science Review*, 104(3), 545-565.
- López E J ve Ramírez C D (2004). Party polarization and the business cycle in the United States. *Public Choice*, 121(3-4), 413-430.
- Melki M ve Pickering A (2014). Polarization and Government Debt. *University of York Discussion Papers in Economics*, 14/10.
- Monro N (2012). GOP Attorneys General Litigate, Push Back Against Obama Regulations. *Daily Caller*. <http://dailycaller.com/2012/03/05/gop-attorneys-general-litigatepush-back-against-obama-regulations/> Son erişim tarihi, 09/05/2022.
- Nolette P (2014). State Litigation during the Obama Administration: Diverging Agendas in an Era of Polarized Politics. *The State of American Federalism*, 44(3), 451-474.
- Parties and Elections in Europe (2022). <http://www.parties-and-elections.eu/index.html> Son erişim tarihi, 07/07/2020.
- Patkós V (2022) Does partisan polarisation predict economic growth? Evidence from 27 European countries. *Contemporary Politics*, 28(2), 182-203.
- Pesaran M H (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *CESifo Working Paper Series No. 1229; IZA Discussion Paper No. 1240* <http://ssrn.com/abstract=572504>. Son erişim tarihi, 13/10/2022
- Somer M, McCoy J L ve Luke R E (2021). Pernicious polarization, autocratization and oppositionstrategies. *Democratization*, 28(5), 929–948.

Sözcü (2022), Boğaziçi Üniversitesi Akademisyeni Can Candan'ın Görevden Alınmasına Yürütmeyi Durdurma Kararı. <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/bogazici-universitesi-akademisyeni-can-candanin-gorevden-alinmasina-yurutmeyi-durdurma-karari-6987775/#:~:text=%E2%80%9CG%C3%96REV%C4%B0ME%20D%C3%96N%C3%9CYORUM%E2%80%9D,kadar%20g%C3%B6revime%20d%C3%B6n%C3%Bcyorum%E2%80%9D%20a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1nda%20bulundu> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Svolik M W (2019). Polarization versus democracy. *Journal of Democracy*, 30(3), 20–32.

Tajfel H (1970). Experiments in Intergroup Discrimination. *Scientific American* 223(5), 96–102.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2018-30709#:~:text=T%C3%BCrkiye%20n%C3%BCfusunun%20%18%2C4',ki%C5%9Fi%20ile%20Antalya%20takip%20etti> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Türkiye İstatistik Kurumu (2021), İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2019, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33663> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Weissert C S (2013). Intergovernmental Relations in the Architecture of Federal System: The United States. *The Ways of Federalism in Western Countries and the Horizons of Territorial Autonomy in Spain*, 2. Baskı, Heidelberg: Springer Berlin, 3-12.

Winkler H (2019). The effect of income inequality on political polarization: Evidence from European regions, 2002–2014. *Economics and Politics*, 31, 137-162.

Woo J (2003). Economic, political, and institutional determinants of Public deficits. *Journal of Public Economics*, 87(3), 387–426.

Wooldridge J M (1990). A Unified Approach to Robust, Regression-Based SPecification Tests. *Econometric Theory*, 6, 17–43.

World Bank (2022), GDP Per Capita (Constant 2015 US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

World Bank (2022), General Government Total Expenditure, https://tcddata360.worldbank.org/indicators/govt.exp?country=BRA&indicator=354&viz=line_chart&years=1980,2026 Son erişim tarihi, 13/10/2022.

World Bank (2022), Worldwide Governance Indicators. <http://info.worldbank.org/governance/wgi/> Son erişim tarihi, 13/10/2022.

Yüksek Seçim Kurulu (2022), Sandık Sonuçları ve Tutanaklar, <https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu> Son erişim tarihi, 13/10/2022.